

Н.М. Тома, асп.

ЛЕКСИЧНІ ПОЛЬСЬКІ ЗАПОЗИЧЕННЯ В МОВОТВОРЧОСТІ ПЕТРА МОГИЛИ

У статті досліджено лексичні запозичення із польської мови в українську першої половини XVII ст. Встановлено лексико-граматичні властивості полонізмів та особливості їхнього функціонування у казанні Петра Могили "Крестъ Христа Спасителя и каждого человека" – писемній пам'ятці цього періоду. Уточнено основні семантичні групи зазначених одиниць.

Ключові слова: запозичення, полонізм, семантика, мовотворчість, українська мова першої половини XVII ст.

In the article lexical Polish borrowings of the first half of the 17th century are investigated. Lexical-grammatical characteristics of Polonisms and peculiarities of their functioning in Petro Mohyla's sermon "Cross of Christ Savior and every person" – written monument of this period are determined. Main semantic groups of mentioned units are specified.

Key words: borrowing, Polish word, semantics, language creation, Ukrainian language of the first half of the 17th century.

В статье исследованы лексические заимствования из польского языка в украинский первой половины XVII в. Определены лексико-грамматические свойства полонизмов и особенности их функционирования в проповеди Петра Могилы "Крестъ Христа Спасителя и каждого человека" – письменного памятника этого периода. Уточнены основные семантические группы исследуемых единиц.

Ключевые слова: заимствование, полонизм, семантика, словотворчество, украинский язык первой половины XVII в.

Мовосвіт будь-якого письменника чи мислителя тісно пов'язаний зі змінами, які відбуваються в розвитку мови певного періоду та в реальному соціально-політичному і духовному житті людей. Одним із способів поповнення словникового складу мови є лексичні запозичення, які зумовлені як лінгвальними, так і екстралінгвальними чинниками: спорідненістю мов, їх безпосередніми контактами, а також історико-політичними впливами.

Проблеми взаємодії мов на діяхронічному рівні, запозичення, способи їх адаптації у мовних системах XVI – XVII ст. були об'єктом дослідження багатьох науковців. Зокрема, взаємодію староукраїнської та інших слов'янських мов у процесі становлення і розвитку літературних мов вивчав В. Русанівський, вплив латинських запозичень на структуру староукраїнської мови досліджувала С. Гриценко. Окремим аспектам взаємовпливу мов було приділено увагу у працях П. Житецького, Л. Гумецької, А. Генсьорського, З. Штібера, Й. Андерша, Д. Будняка, В. Передрієнка. Ці дослідники розглядали запозичення переважно як один із способів розширення словникового складу мови.

Українсько-польські мовні контакти були предметом вивчення наукових досліджень у славістиці. Польський учений В. Вітковський у працях про мову І. Галятовського та К. Зиновієва розглядав польські запозичення. В українському мовознавстві проблему полонізмів у пам'ятках писемності аналізували І. Огієнко, М. Худаш, В. Титаренко. Запозиченням із польської мови XVI –першої половини XVII ст. присвячена також монографія Л. Гонтарук. Та все ж проблема функціонування полонізмів в українській писемній мові першої половини XVII ст. належить до маловивчених питань. На недостатній стан дослідження цих проблем свого часу вказував ще Л. Булаховський.

Об'єктом пропонованої розвідки є запозичення з польської в українську мову першої половини XVII ст. – періоду

українського бароко, характерними рисами якого було зародження церковно-ораторської та наукової літератури.

Мета дослідження полягає в тому, щоб проаналізувати лексику польського походження в творах Петра Могили, встановити лексико-граматичні властивості полонізмів, уточнити основні семантичні групи зазначених одиниць.

На думку В. Німчука, період першої половини XVII ст. на українських землях – частина староукраїнської мовної доби [5, с. 134]. Характерною рисою тогочасної лінгвістичної ситуації була боротьба двох тенденцій: з одного боку – це активний процес витворення національної мови, а з іншого – утвердження багатомовності, що пов'язано з прагненням України стати частиною європейського культурного простору. Найбільш впливовими в літературно-писемному вжитку були одночасно чотири мови, які відрізнялись полем свого застосування. Латина була мовою освіти і науки, міжнародного спілкування; церковнослов'янською мовою послуговувалась православна церква; староукраїнська переважала у діловодстві та художній словесності, нею писались літописи. Польська мова функціонувала в усіх сферах життя тогочасної України – урядовій, освітній, духовно-релігійній і побутовій. Цією мовою в країні велась релігійна полеміка, її викладали і у православних навчальних закладах, наприклад, у Києво-Могилянській академії, нею користувались гетьмани Української козацької держави та письменники. Припускаємо, що паралельне існування чотирьох мов у літературно-писемному вжитку стримувало розвиток тогочасних варіантів існування української мови як народної, так і літературної.

Дослідники зауважують, що подібна ситуація зумовлена тим, що уже в кінці XVI на початку XVII ст. внаслідок певних геополітичних та історико-культурних подій посилювався польський вплив на українську мову і культуру. За Люблінською унією 1569 р. основна частина України була включена до складу Речі Посполитої, що активізувало еміграцію поляків на українські землі. У Люблінській угоді руська мова

визнавалася мовою ділових документів [7, с. 74]. Але на практиці спостерігаємо іншу ситуацію. Безпосередні контакти українців з польською культурою і мовою призвели до поширення польської мови. Оскільки польською мовою активно послуговувались на українських теренах, то, зрозуміло, що вона не могла не вплинути на функціонування тодішньої української мови, зокрема, її лексичної системи, про що свідчить велика кількість запозичень із польської мови.

Поширенню польських запозичень в українській мові сприяли не лише екстралінгвальні чинники, а й близька спорідненість двох мов – велика подібність багатьох слів, фразеологізмів, синтаксичних конструкцій, що призводило до того, що мовні елементи польського походження могли прийматися як синоніми українських відповідників [1, с. 85].

Таким чином, соціолінгвістична ситуація сприяла інтенсивному проникненню полонізмів до староукраїнської мови.

У сучасній лінгвістиці панує антропоцентрична наукова парадигма [4, с. 84]. Цікавість до мовотворчості конкретного автора зумовлена тим, що зажною індивідуальною мовною картиною світу можна простежити загальну картину світу народу, пізнати його психологію. Запозичені слова сприяють розширенню словникового складу мови кожного окремого письменника. Антропоцентричний принцип у мові дає змогу на основі використання людиною запозичених слів краще і глибше вивчити її духовний світ.

Для дослідження звернемось до творчості Петра Могили, засновника Києво-Могилянської академії, видатного культурного діяча першої половини XVII ст., у працях якого певною мірою відбився перехід від церковнослов'янських запозичень до західнослов'янських. Зазначена проблема ще не була предметом уваги мовознавців. Саме це і зумовлює актуальність даної розвідки.

Петро Могила, релігійний і культурний діяч, богослов, мислитель, проповідник, письменник, відомий в історії України

першої половини XVII ст. – складного періоду становлення української церкви та державності. Він є автором релігійно-дидактичних та богослужбових праць: "Євангеліє учителное", "Евхологiон, альбо Молитвослов, или Требник", "Катихисис сирѣчь исповѣданіе православныя вѣры католическія и апостолскія церкве восточныя", полемічного твору "Λιθος". Йому належить кілька казань, зокрема "Крестъ Христа Спасителя и каждого человака", і "Розповіді про чудеса". Твори Петра Могили були важливим джерелом для укладання історичних словників Є. Тимченка та "Словника української мови XVI – першої половини XVII століття".

Тривають дискусії вчених і дослідників щодо питання, якою мовою Петро Могила писав свої твори. На думку французького славіста А. Мартеля, у XVII ст. церковнослов'янська мова занепадає, а її місце займає польська. Проте дослідник не міг заперечувати, що П. Могила намагався вживати мову, зрозумілу широким масам населення [3, с. 21]. В іншому місці своєї праці цей автор зауважує, що Могила вживав мову, основою якої була церковнослов'янська, але більшість її елементів запозичені з тогочасних української і польської мов. Цією мовою були написані проповіді і панегірики, а також віршовані п'єси, надруковані в другій половині XVII ст. [3, с. 21].

М. Костомаров вважав, що Петро Могила та його вихованці із Київської колегії працювали над розвитком руської мови і словесності, хоча в той час значно зміцнювали свої позиції латинська мова, грецька та польська. Мова творів вихованців Київської колегії того часу була досить віддалена від живої народної через проникнення до неї елементів слов'янських і польських [3, с. 26].

Більшість дослідників доходять згоди в тому, що митрополит використовував переважно українську мову під час листування з братствами, писав цією мовою твори. Із 19 праць, котрі, як гадають дослідники, належать його перу, лише "Літос" написаний польською, решта – церковнослов'янською та

українською мовами [3, с. 20]. У цей час значно активізувалися мовні контакти українців із поляками, тому до складу староукраїнської мови інтенсивно проникали полонізми.

У другій половині XVI ст. відбувся розвиток функціональних стилів польської мови, зумовлений впливом Реформації, що посилювало функції польської мови як літературної. Богослужбові тексти, писані польською мовою того часу, часто ставали зразками для українських культурно-освітніх діячів.

Спробуємо виділити полонізми у казанні П. Могили "Крестъ Христа Спасителя и каждого человака" та з'ясувати їхню семантику, простежити етимологію (беремо до уваги лише повнозначні частини мови). Наведемо уривки з досліджуваного тексту.

*Никому иному того першого спонку моего, пристойнѣи и належнѣи, якъ вашей княж. милости, **офѣровати** не судилемъ, такъ для першихъ двоихъ причинъ, **зацности**, мовлю, креста и належности упоминку, якъ и для того, же бымъ в томъ малом в правдѣ, ведлугъ свѣта, лечъ, великомъ, ведлугъ духовного розуму, упоминку хуть мою и **цалую** зычливостъ вашей княж. милости могль освѣдчити* (Мог. Кр., с. 388).

Використаний тут інфінітив "**офѣровати**" походить від польського дієслова *ofiarować*, що має значення "пропонувати" (Вг., с. 375). *Зацний* – прикметник, що має польський відповідник *zasny*, що у ССМ закріплений зі значенням: *аристократичного, шляхетського походження; благородний, шляхетний* (ССМ, т. 1, с. 388). Прикметник "**цалую**" походить від польського *cały*, що значить "весь" (Вг., с. 55).

*Намъ же спасаемымъ, то есть христіаномъ правовѣрнымъ, котории през крестъ збавеня доступуемо, крестъ есть **моць** Божая и премудрость Божая, Моць Божая для того есть, абовѣмъ Христось Богъ и Спаситель нашъ не през аггелы, а ни архаггелы, а ни через иншии якии способы, з*

моць и влады Того, Который мѣль владзу смерти, насъ выбавити *рачиль* (Мог. Кр., с. 394).

Іменник "моць" (*сила, міць*) – давнє запозичення із польської мови, відповідає українському слову "сила, змога", що пов'язується із дієсловом "могти" (ЕСУМ, т. 3, с. 487). ССМ XIV – XV ст. фіксує дане слово в чотирьох значеннях: 1) *міцність, сила, могутність*; 2) *дійова сила, чинність*; 3) *правомочне повноваження*; 4) *збройні сили* (ССМ, т. 1, с. 615).

Іменник "владза" вжитий у родовому та знахідному відмінках. Полонізм *władza* прийшов у польську мову ще в XV ст. і був утворений від дієслова *włodać*, що означає "володарювати" (Вг., с. 625-626). Словник української мови XVI – I пол. XVII ст. фіксує паралельні форми *владза, владца, владzca*. Іменник має два значення: 1) *той, хто може розпоряджатися, керувати чим-небудь*; 2) *той, хто має безмежну владу над ким, чим-небудь* (СЛУМ, в. 3, с. 91). Дієслово "рачиль" – форма минулого часу, утвореного від інфінітива "рачыць", що має синоніми "сениць, роважаць". В українській мові має значення *цінувати, прихильно ставитись до кого, чого-небудь*. Цей інфінітив відомий з XIV ст.

Поневажъ тедеы и Самъ Збавитель през древо крестное моць и владзу Бозства Своего над моцарствы и "миродръжителми тмы вѣка сего" въ звѣтязствѣ показати рачиль и нам моць до звѣтяженя оных през знакъ того жъ креста уставичне подаеть, слушне "Божією силою" крестъ честный нам спасаемым ест (Мог. Кр., с. 395).

Іменник *бозство* (пол. *bóstwo*) походить із часів язичницьких і поганських, має значення "божество" (Вг., с. 37). Іменник *звитяга* має синоніми *перемога, досягнення, успіх*. Польське *zwyciężyć* (*zwycięstwo, zwycięzca, zwycięski*) має безпрефіксний відповідник *wyciężyć*, що походить від *wiciędz*, який є спорідненим з українським "вितязь" (ЕСУМ, т. 1, с. 250). Прикметник *уставичне* (від пол. *ustać, ustawiczny, trwały*) зафіксоване із значенням *усталений, тривалий, постійний, сталий, безперервний* (Вг., с. 596).

Без **вонтпеня** креста Христова, которымъ звѣтяжены суть, которымъ вызуты суть з княжатства своего и з влады (Мог. Кр., с. 397).

Словник української мови XVI – I пол. XVII ст. фіксує іменник **вонтпеня** зі значенням "сумнів, вагання" (СЛУМ, в. 4, с. 225). Іменник **вонтпеня** утворене від інфінітивної форми "*wątpić*", що означає "сумніватися" (Вг., с. 605).

*Правда есть, але если земля, взглядомъ того, ижъ есть подножкомъ Божиимъ, пророкъ кланятися **росказуетъ**, далеко **барзѣй** пристойная речъ есть кресту кланятися, которыи не толко подножком, але и **маестатомъ** и ложкомъ Самого зуполного въчловечшагося Бога есть* (Мог. Кр., с. 402).

Барзѣй – ступінь порівняння прикметника, утвореного від прислівника *bardzo*, який закріпився зі значенням "дуже, вельми" і має синоніми-полоніزمи "*wiele*", "*nadto*" (Вг., с. 16). Іменник *маестат* походить від латинського *majestas*. У латиномовних текстах це слово закріпилось зі значенням "велич, святість", "авторитет", "величність, чудовість". У XV ст. засвідчено зі значенням "величність", "грамота верховного правителя", "печать верховного правителя" (ССМ, т. 1, с. 570). У польській мові має значення "велич, величність" (Вг., с. 318). В іншому творі Могили читаємо: "*Почварто показується члкъ нбом, албо маестато(м) Бжыи(м)*" (Мог. Тр., ч. 1, с. 2). "*Росказуетъ*" – форма дієслова від польського *rozkaż*, що має значення "наказ", пов'язується із дієсловом *rozkażać*, що є похідним від *kazać* – *казати* (ЕСУМ, т. 3, с. 109). При спільному корені в обох мовах маємо різні словотворчі форманти – *розказати, наказати*.

*Аммалика мысленного звѣтяжил и на немъ **збавене** всему свѣту справити рачил* (Мог. Кр., с. 402).

Слово "**збавене**" вжито у формі дієприкметника, утворене від "*zbawić*", що має значення "*спастити, врятувати*" (Вг., с. 647).

Але еднaк и тутъ тую гору, пророческимъ духомъ, не попросту иерусалимскую гору, але крестъ Христовъ, албо зась

гору, на которой распятыя Збавителъ нашъ **зезволити** рачиль, пророкъ розумѣть (Мог. Кр., с. 402).

Дієслово "зезволити" вжите в інфінітиві, утворене від *zezwałać*, має значення "дозволяти" (Вг., с. 652).

До того в **посполитости** пред створенемъ по предувѣдѣніи и представленіе albo предназначено од Бога естъ, а не **щегульное** каждой особы кгда же всѣхъ волю его плѣнячихъ в посполитости въ царствіи небесномъ быти назначиль (Мог. Кр., с. 407).

Іменник "посполитість" має значення "звичайність" (ЕСУМ, т. 4, с. 374). ССМ фіксує такі прислівникові форми від цього іменника – *посполито*, *посполно*, *посполь* (ССМ, т. 2, с. 205). Слово "щегульное" має польський відповідник "*szczególny*", що закріпився зі значенням "*osobliwy, jedyny, tylko*", в українській мові у словниках зустрічаємо зі значенням *особливий, єдиний*.

Свой бо вѣмъ животъ Пан, на прикладъ доброго **мешканя**, яко зеркало нѣкакое, тым, которыи Его слухати хотятъ, положити рачил, и для того и **реклъ** (Мог. Кр., с. 408).

Іменник "*mieszkanie*" утворений від дієслів *mieszkać, żyć, przebywać*, в українській мові передано дієсловами *мешкати*, *жити*, *проживати*, *перебувати* (Вг., с. 335). Дієслово "реклъ" – форма минулого часу від інфінітива "ректи", що має значення "промовляти" (Вг., с. 451), (СУМ, т. 8, с. 497).

Прагнет тѣло годности, роскошій, и пожитя от всѣхъ невчасовъ волного; а запрѣнеся зась самого себе по насъ того **потребуетъ**, абысмо всѣ тыи **пожадливости** телесныи отъ себе откидали и в них ся не найдовали (Мог. Кр., с. 409).

Іменник "пожадливость" утворено від інфінітивних польських форм *pożądać, rożądać*, що означає *забажати*, *зажадати* (ССМ, т. 2, с. 172). Дієслово "потребует" утворене від полонізму *potrzebować* (Вг., с. 432). ССМ фіксує слово "потреба" як етимологічний відповідник цього дієслова (ССМ, т. 2, с. 214).

*Пань от нас **найбарзкї** потребует, а бысмо пожадливости тыи, черезь которыи долгого живота и роскошей прагнемо, от себе откинули и до центу уморили* (Мог. Кр., с. 409).

Слово "**найбарзкї**" – найвищий ступінь порівняння прикметника, утвореного від прислівника *bardzo*, який закріпився зі значенням "дуже, вельми" і має синоніми-полонізми "*wiele*", "*nadto*".

*Господь нашъ хочет, абысмо тѣлу нашему жадным способом не **фолговали**, жебысмо его не щадѣли* (Мог. Кр., с. 409).

Дієслово "**фолговать**" походить від польської інфінітивної форми *folgować*, має значення "*відступати, поступатися*" (Вг., с. 124).

*Яко Лука божественный мовит "на кождый день", то есть, абысмо **утрапеныя** якіи колвекъ, которыи от безбожных намъ бывають nanoшены, готовымъ и весолымъ умысломъ подеймовали и охотне терпѣли* (Мог. Кр., с. 410).

Іменник "**утрапеныя**" походить від польського *utrapienie* зі значенням "*клопіт, турбота*" (Вг., с. 596).

*Везвани естесмо всѣ хрїстіяне до взятя креста своего власного, а не чужого, поневажъ жаден з людей того жития не проходитъ, без якого колвекъ креста: кождый, ведлуг онои приповѣсти, маеть своего моля, што его грызет, либо **крол**, любъ убогій, любъ ученикъ, любъ учитель, либо духовный, либо свѣцкїй, кождый маеть свой крестъ* (Мог. Кр., с. 411).

Іменник "**крол**" – утворено від польського *król*, давні форми *królewac*, *królować*, має значення "*король*", "*мати владу, бути при владі*". Цей іменник відомий з XIV ст. (ССМ, т. 1, с. 516).

*Перешкодоы **прудкого** и безпечного прибытья на оное небесное Сына Божого **малженское** веселе собе не чинили, сами себе доброволне въ вѣчную послушенства неволю старшому своему, а в особѣ его самому Хрїсту посвячаютъ и отдаютъ* (Мог. Кр., с. 414).

Прикметник "**прудкий**" походить від полонізма *prędkı*, що має значення "*швидкий, моторний*" (Вг., с. 436).

"Малженское" – похідний прикметник, що утворений від іменника *malżeństwo* – одруження (Вг., с. 320). ССМ фіксує іменники – малжонька, жінка, дружина (ССМ, т. 1, с. 572).

Якъ еденъ з пророковъ дивуючися пытаеть: "Гдѣ суть", мовячи "княжата того свѣтныи и которыи владнуть бестіями земными, игы отправуют птаками повѣтрными; которыи скарбятъ злото и сребро и въ нихъ уфають, а нѣмашь конца набывана ихъ; которыи робятъ серебро и стараются?" (Мог. Кр., с. 417).

Латинське за походженням слово *bestia* прийшло у польську мову та закріпилось у ній зі значенням "тварина, істота, звір" (СЛУМ, в. 2, с. 78). *Злото і сребро* – полонізми (ЕСУМ, т. 2, с. 267), (ЕСУМ, т. 5, с. 387). *Zloto* первісно походить від *zólty*, що має значення "блискучо-жовтий" (Вг., с. 665), наявні іменники-синоніми *srebro, śrzebro, srebło, śrybło* (Вг., с. 511). Серед них є і такі, що зараз не закріплені за словниками. Дієслово "уфають" походить від початкової форми *ufać*, що в перекладі означає: *вірити, довіряти, надіятися*.

"О слѣпота!" мовить еденъ з учителей, *"лакомци! една ночь ему збывала, а онъ о животѣ многихъ лѣтъ нѣкловалься; тѣшилься, же много ся ему зродило, а не вѣдал, же нѣчого з собою не възметъ"* (Мог. Кр., с. 420).

Інфінітивна форма "ніклуватися" (утворена від польського *pieczolować się*) має синоніми *piec się o czem, starać się* (Вг., с. 407). Дієслово "вѣдал" вжите у формі минулого часу, 3 особи однини, утворене від полонізму *wiedzieć*, що закріпився із значенням "знати" (Вг., с. 615). У ССМ засвідчено у п'яти значеннях: 1) *знати (кого, що, про що)*; 2) *повідомити, довести до відома*; 3) *розвідати, вивідати*; 4) *бачити, видати*; 5) *відати, завідувати* (ССМ, т. 1, с. 227).

Як свідчать результати дослідження, у казанні "Крестъ Христа Спасителя и каждого человѣка" використано чимало полонізмів. Хоча казання – твір релігійного характеру, але призначене воно для усного виголошення перед світською

аудиторією. Полонізми, засвідчені у творі, проникали не лише писемним, а й живомовним шляхом.

Вартим уваги є також текст "Власноручних записок" Петра Могили, який ще не був об'єктом спеціальних лінгвістичних досліджень. Мова щоденника цікава, передусім, тому, що у ній певною мірою відбито процеси, пов'язані з переходом до нової української літературної мови, яка виникла як результат взаємодії книжної та розмовної. У записній книзі Могили, окрім рахункових поміток, знаходимо проповіді, оповідання, легенди, трактати, гімни. Записник вівся у 1628-1632 роках. Цей щоденник написаний староукраїнською мовою XVII ст, там майже відсутні полонізми, за винятком листа до княгині Анни, де півтори сторінки тексту написані П. Могилою польською літературною мовою того часу. Зокрема, в тексті вжиті форми дієприкметника та форми звертань, які у сучасній літературній польській мові вважаються застарілими, хоча з погляду літературних норм XVII ст. вони були прийнятними.

Серед полонізмів, використаних у творах Могили, найбільш чисельну групу складають:

◆ іменники (*владза, вонтпеня, маестат, мешканя, утрапеня, пазнокті, бидло, припадокъ, досконалость, пилность, праця, виховання, уфность, панове, моць, пенкност, оспалство*);

◆ дієслова (*офѣровати, ректи, зезволити, найдоватись, рачити, потребувати, быть, уфаць, ведать, полецати*);

◆ прикметники (*цалий, збавений, малженское, веселе, обецный, шпетный, піенкная, тенкій*);

◆ прислівники (*теды, бардзо, потрикрот, вонтпливо*).

Щодо лексико-тематичних груп, то можемо виділити суспільну лексику (*владза, праця, виховання*). Іншу групу становлять слова на позначення вчинків людей, визначених норм поведінки, етикету, морально-етичні поняття (*пенкност, досконалость, пилность, утрапеня, уфность*).

Серед прикметників зафіксовані полонізми оцінного характеру. Наприклад, *взгоржений, пожадливий, погоржений, спросний, безецный, душезбавенный*.

Поширеними є синонімічні ряди: *доброволне* – *доброхотне*; *душезбавенный* – *душепитательный* – *душеспасенный*; *праця* – *труд*, а також наявні антонімічні пари: *доброта* – *злість*, *справедливість* – *несправедливість*, *воля* – *неволя*.

Отже, польська мова у XVII ст. була певним джерелом збагачення української лексики. Особливості лексичних полонізмів полягають у тому, що запозичувались не лише самі слова, а й функціональні властивості цих мовних одиниць. Найпомітніше підпадали під вплив слова оцінного характеру, суспільно-політична побутова лексика, слова з абстрактним значенням. У церковно-обрядовій лексиці полонізми менш поширені. Звісно, значна частина полонізмів була даниною часу і не засвоїлася в подальшому розвитку української мови, наприклад, фонетичні запозичення – *веселий*, *везвані*, *злото*, *сребро*.

Таким чином, хоча Петро Могила докладав чимало зусиль для захисту і поширення староукраїнської книжної мови, зокрема, залучаючи її до релігійного й літературного вжитку, все ж геополітична та соціокультурна ситуація сприяла тому, що полонізми активно проникали в словниковий склад мови тогочасних українців. Можемо стверджувати, що полонізми – вагомий елемент у мовній творчості Петра Могили. Звісно, не можна однозначно оцінювати роль запозичень XVII ст. Певна кількість слів, що прийшла в староукраїнську мову з польської мови на позначення невідомих понять і явищ, увійшла до її системи і стала надбанням староукраїнської мови того часу. І хоча частина питомих лексем безпідставно була витіснена полонізмами, але завдяки посередництву польської мови староукраїнська мова мала змогу розвиватися в контексті західноєвропейської мовної практики. У той же час багато запозичень сприймалися як чужі, вони не засвоїлися мовою і забулися, будучи заміненими лексемами, створеними на ґрунті питомих коренів.

1. Гонтарук Л.В. Характер запозичень із польської мови в українську XVI – першої половини XVII ст. / Л.В. Гонтарук // Проблеми слов'язнознавства. – 2004. – Випуск 54. – С.78-103.

2. Гумбольдт В. Избранные труды по языкознанию / В. фон Гумбольдт; пер. с нем., под ред. Г.В. Рамишвили. – М. : Прогресс, 2000. – 398 с.

3. Жуковський А.І. Петро Могила й питання єдності церков / А.І. Жуковський. – К. : Мистецтво, 1997. – 304 с.

4. Иванов В.В. Лингвистика третьего тысячелетия: вопросы к будущему / В.В. Иванов. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 208 с.

5. Німчук В.В. Давньоруська спадщина в лексиці української мови / В.В. Німчук. – К. : Наукова думка, 1992. – 414 с.

6. Нічик В.М. Петро Могила в духовній історії України / В.М. Нічик. – К. : Український Центр духовної культури, 1997. – 328 с.

7. Огієнко І. (Митрополит Іларіон). Історія української літературної мови / Іван Огієнко; Упоряд., авт. істор-біогр. Нарису та приміт. М. Тимошик. – К. : Наша культура і наука, 2001. – 440 с.

8. Полюга Л.М. Українська абстрактна лексика XIV – першої половини XVII ст. / Л.М. Полюга. – К. : Наукова думка, 1991. – 240 с.

Список умовних скорочення назв джерел

ССМ – Словник староукраїнської мови XIV-XV ст. [уклад. Л.Л. Гумецька]. – В 2 т. – К. : Наукова думка, 1977-1978. – Т. 1-2.

СлУМ – Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. [гол. ред. Д.Г. Гринчишин] : У 12 вип. – Львів : НАНУ. Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича, 1994. – Вип.1-8.

ЕСУМ – Етимологічний словник української мови [ред. О.С. Мельничук] : У 7 т. – К. : Наукова думка, 1983. – Т. 1-4.

СУМ – Словник української мови [уклад. І.К. Білодід та ін.] : В 11 т. – К. : Наукова думка, 1970 – 1980. – Т. 1-11.

Br. – Brückner A. Słownik etymologiczny języka polskiego / A. Brückner. – Warszawa: Wiedza Powszechna, 1957.– 805 с.

Мог. Кр. – Могила П. "Крестъ Христа Спасителя и каждого человека", проповедь, произнесенная 4 марта 1632 г. / П. Могила // Архив Юго-Западной России. – Ч.1. – Т.VIII. – Вып.1. – Киев, 1914. – С. 386 – 421.

Мог. Тр. – Могила Петро. Требник. / П.Могила. – Канберра; Мюнхен; Париж, 1988. – Ч. I. – 424 с.

Мог. С.З. – Собственноручныя записки Петра Могилы / П. Могила // Архив Юго-Западной России. – Ч. 1. – Т. 7.– Киев, 1887. – С. 49-132.